

■ Mərziyə Fələgəri

15 aprel 2017

WWW.KASPI.AZ

Fars dilində yazıb-yaradan şairlər arasında az müəllif tapılır ki, Xaqani Şirvani qədr öz şeirlərində "Məkkə", "Kəbə" sözlərini, Həccin ayinlərini əks etdirsin. Əlbəttə, bu kəlmə və istilahlara digər şairlərinə yaradıcılığında rast gəlmək mümkündür, lakin az hallarda. Məsələn, elə götürək Səna-yinin böyük həcmli məsnəvisi "Hədiqətül-həqiqə"ni, bu əsərdə 23 dəfə "Kəbə", 10 dəfə isə "Məkkə" sözü işlənib. Halbuki Xaqaninin divanında 40 dəfə Kəbə və Məkkə sözlərinin işləndiyi qəsidələrə rast gəlirik. "Kəbənin nişanı" adlı qəsidədə Kəbə rədifini 41 dəfə təkrarlanır. O məşhur "Sübh çəkdi xəncərin fələyin həmayilindən" qəsidəsində isə 22 dəfə "Kəbə" sözündən, çoxlu sayda da Həcc ayinləri ilə bağlı istilahlardan istifadə edib. "Hər iki Kəbədə" qəsidəsində 18 yerdə, "Şəbrəvan" qəsidəsində 27 dəfə, "Ərəb və Əcəm Kə-

maq üçün yazılan qəsidələrdə öz əksini tapırdı. Şair Şirvanşahın xanımı Səfvəddinə yazdığı mədhiyyədə xanımın ənamlarını, lütfələrini sadaladıqdan sonra ona şah Axistanın biganəliyindən şikayət edir və Məkkəyə səfərinə icazə verməsi üçün ona müraciət etməsini rica edir. Qəsidə bu mətlə beyti ilə başlayır.

*Tacılı xanım məni də tuğdar elədi,
Tuğ məni fələyin tacı tək aşkar elədi.*

Həmin qəsidə bu beytlərlə bitir:

*Bu il Məkkəyə gəlməyə niyyət etmişəm,
Bu arzu ürəyimi intizara girov elədi.*

*Şərqi və Qərbi xanımı mənim üçün icazə istəməyi,
Xoş müjdəni eşitmək üçün iki qulağımı dörd elədi.*

Həmçinin Mənuçöhr Şirvanşahın qızı İsmətdinə yazılmış mədhiyyədə şair "Qurani-Kərim"ə,

hökm etsə də, yaşlı anası Rabiə və atası Əli Nəccar övladının onlardan uzaqlaşmasını istəmirdi. Buna baxmayaraq, şair "Töhfətül-İraqeyn" əsərinin "Bahariyyə" hissəsində tezliklə Şamaxını tərk edəcəyini işarə edir.

O, 549-cu ildə Xorasana gəlmək istəyir, lakin istəyi baş tutmur. 550-ci ilin zilhiccə ayında (sentyabr bütöv, oktyabrın əvvəli - A.T.) düçar olduğu şiddətli qəmkədər onun cavan surətinə qırıqlar salır. Valideynlərinin narazılığı səbəbindən və saraya əhli razılıq vermədiyi üçün Hicaza gedə bilmir. Digər tərəfdən də maliyyə vəziyyəti buna imkan vermir.

*Bu il istəyirdi gəlsin yanına,
Valideyn qayğısı düşdü canına
Gördükdə dərd çəkir ata-anası,
Boğuldu qəlbində didar havası.
Valideyn sözləri etdikdə təsir,
Sanki ayağına bağlandı zəncir.*

Xaqani Şirvaninin Divanında "Kəbə" mövzusu

(İxtisarla)

bəsi"ndə qəsidəsində 11 məqamda, nəhayət, digər qəsidələrində 6 dəfədən 10 dəfəyədək "Kəbə" sözüne rast gəlirik. Beləliklə, onun əsərlərində 200 dəfə "Kəbə", 100 dəfədən çox "Məkkə", 50 dəfədən çox "qurban" və pərakəndə şəkildə "ehram", "ərkan", "beytullah", "qara daş", "Ümrə", "Hicaz" və sairə ad, toponim, istilah və digər bu kimi Həcc ziyarətinə aid sözlər işlənib.

Farsdilli ədəbiyyatda Kəbə ilə bağlı motivlərə hicri tarixlə altıncı əsrdən sonra Rudəki, Üsüri, Nasir Xosrov, Məsud Səəd Salman, Xəyyam, Əsədi Tusi, Qətran Təbrizi, Sənayi, Rəşid Vətvət, Ənvəri, Cəmaləddin İsfahani, Xaqani, Nizami Gəncəvinin əsərlərində rast gəlinir. Xaqani Şirvaninin yaradıcılığında Həcc, Məkkə, Kəbə mövzuları kəmiyyət və keyfiyyət daha yaxşı formada bədii həllini tapırb.

Xaqani Şirvaninin birinci Məkkə səfərindən sonra (551-552) yazdığı və Kəbəni təmir edən Cəmaləddin Məhəmməd Mosuliyə təqdim etdiyi "Tövfiqül-İraqeyn" məsnəvisində Məkkəni vəsf edən, Müzdəlifədən, Kəbədən, Zəməm suyundan, Qara daşdan, Ümrədən, Hicazdan bəhs edən çoxlu sayda beytlər mövcuddur.

Xaqanidə daima Həcc səfəri, Allah evini ziyarət etmək şövqü çox güclü olub. Şairin Allahın evini ziyarət etmək arzusu Xorasandan fərqli olaraq əmələ çevrilib. Özü də iki dəfə. Şairin bu həvəsi əvvəllər Həcc ziyarətini vəsf edən və Şirvanşahdan səfərə icazə al-

Peyğəmbərə və Fəxrəddinin canına and verir ki, Kəbəni ziyarət etməsi üçün şahdan icazə alsın. Şair digər bir qəsidəsində isə Şahın onu Həcc səfərindən saxladığı üçün məyus olduğunu, sızıldığını yazır, giley-güzar edir. Lakin o öz istəyindən əl çəkmir, əlindən gələni edir. Bu dəfə başqa bir şəxsə (izətüddövlə Qeysərə) minnətçi düşür. Nəhayət, Xaqani öz arzuna çatır və iki dəfə Kəbəni ziyarət etməyə müyəssər olur. Bu səfərlərin nəticəsində isə möhtəşəm qəsidələr yazır.

Onun Məkkəyə səfər etmək niyyəti ilk növbədə onun sarayda münasibətlərinin korlanması, böhranlı vəziyyəti ilə bağlı idi. Bir çox məsələlər ona Şirvanı tərk etməyi

*Qəza etəyinə böyük mıx çaldı,
Qədr də boynuna bir zəncir saldı.
Nə ayrılı bildi ata-anadan,
Nə də ki, səfərə tapdı bir imkan.*

Bir müddət sonra 551-ci ilin Qurban bayramı ərəfəsində Xaqaniyə arzusuna çatmaq nəsim olur. Şairin bu səfərinin inikasını onun "Töhfətül-İraqeyn" əsərində görürük. O rastlaşdığı hər bir şeyi - Həcc əhlinin dəvələrindən tutmuş, libaslarına, İslam peyğəmbərinin məzarına qədər hər şeyi təfsilatı ilə əks etdirir.

Birinci Həcc səfərindən sonra o yenidən Şirvan şəhərinə qayıdır. Mənuçöhr Şirvanşah öləndən sonra oğlu Cəlaləddin Əbu Müzəffər Axistan hakimiyyətə gəlir. O isə

Xaqaniyə bir o qədər də diqqət ayırmır. Xaqanise şöhrətinin İslam ölkələrində geniş rəvac tapdığı bir dövrdə daha böyük məmləkətlərə səfər edib, daha güclü padşahların himayəsində yazıb-yaratmaq fikrinə düşür. Ona görə də qonşu ölkələrin şahları ilə əlaqə yaradıb, əvvəlcə Bizansa səfər edir. Bu məqamdan istifadə edən şairin bədaxları, ona müxalif olan qüvvələr iftira ataraq, guya Xaqaninin şahı sui-qəsd etmək niyyətinin olduğunu bildirirlər. Axistan şairin Şamaxıda qalmasını və dövlət işləri ilə məşğul olmasını istəyirdi. Amma şair bu xidmətdən imtina edərək, yenidən Həcc ziyarətinə gəlmək fikrinə düşür. İcazə ala bilmədikdə isə gizli yolla Şirvandan qaçır. Hökumət məmurları onu Beyləqanda yaxalayıb zindana atır. O 569-cu ildə Fəridunun qızı İsməttüddövlə sayəsində əfv olunur və zindan azad edilir. Beləliklə, Xaqani yenidən Məkkəyə səfər edir.

Mənbələrdə deyilir ki, Xaqani hələ Mənuçöhrün vaxtında saraydan baş götürüb qaçmaq istəyirdi. O saray mühitindən bezmişdi. Sadəcə insanlara qovuşmaq, "Xaqani" yox, "Xəlqani" olmaq istəyirdi. Həcc səfəri Şirvandan yaxa qurtarmaq üçün yaxşı bəhanə idi. Axistan Xaqaninin Həcc ziyarətindən geri dönməyəcəyini ağına belə gətirmirdi. Şair Məkkə səfərində yazdığı qitədə Şirvanı tərk etməyinin iki mühüm səbəbini açıqlayır:

*Mən ki, Xaqaniyəm vətən cəfası
Çəkmişəm, mən cəfadən qaçmışam.
Qorxuram Allahsızların qəhrindən
Buna görə də Allahın evinə qaçmışam.*

*Dostlar, bilin ki, mən Şirvan əhlindənəm
Canımın qorxusundan deyil, mən sizdən qaçırım.*

Xaqani ikinci Həcc ziyarətindən sonra inzivaya çekilərək bütün dünyəvi maraqlardan imtina edib. Bir müddət sonra Təbrizə gedib zahidlik yolunu seçib. Hicri qəməri təqvimlə 595-ci ildə dünyasını dəyişən şair Təbrizin Sorxab qəsəbəsində Şairlər Məqbərəsində dəfn olunub.

QUŞLARIN SÖHBƏTİ

(qəsidə, ixtisarla)

*Bənövşəyi niqabda arəb kimiydi gecə,
Niqabını açdı o, Günəşi görüncə.
Günəş zarlı libasda gəlirdi asta-asta,
Necə arəblər gedər Kəbəyə dizi üstə.
Xaqani, borcun budur Kəbəyə üz tutub sən,
Ondan qiyamət günü şəfqət diləyəsen.
Çoxu Kəbəni sevdi - necə uşağ zər sevar,
Üz döndərmə Kəbədən, mömin bəndəsən əgər.
Kəbə ibadət evi, hədislərin məhvəri,
Orda nicat gözləyir iztirab çəkənləri.
O məhvərdir, asiman bir dəyirman daşı tək,
Kəbənin başı üstə asılıb hərlənərək...*

Fars dilindən tərcümə edən:
Ariz Tarverdiyev